

metrik olarak tiz durak acem perdesine aynen göçürülür. Böylece aynı zamanda makamın genişleme alanı da teşkil edilmiş olur. Bu ikinci çeşit ferahfezâ birincisine göre daha fazla kullanılmıştır.

Nota yazımında donanımına si küçük mücennep bemolü yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni, kabanım hicaz perdesi (bakiye diyezli do) dir. Makamın güçlüsü tiz durak acem perdesi olup bu perdede çârgâh çeşnişiyile yarım karar yapılır. İnci bir seyir takip eden makamın durağı yegâh perdesidir.

Ferahfezâ makamı seyri sırasında, zaman zaman nevâ perdesindeki bûselik beşlisiyle yapılan asma kararlar oldukça ilgi çekicidir. Zira ferahfezâ makamının içinde yer alan acem-aşiran makamı dizisinde yapılan nevâda bûselik geçkisi, Batı mûsikisindeki majör-minör ilişkisi çerçevesinde fa majörün ilgili minörü olan re minöre yapılan gečki gibidir. Bu durum, majör-minör arasındaki münasebet konusunda bilgileri olmadığı halde Türk mûsikisi bestekârlarının deha ve sezgileriyle mûsikinin tabii kanunlarını başarıyla uyguladıklarının açık bir delilidir.

Ferahfezâ makamı seyri esnasında zaman zaman, acem-aşiran dizisinin ikinci derecede güçlüsü olan çârgâhta bûselik perdesi yeden olarak kullanılmak suretiyle yapılan çârgâhlı asma kararlar da son derece önemlidir. Makamın diğer asma karar perdeleri ise nevâda bûselikli ve hicazlı, çârgâhta nikrizli, segâhta segâhlı veya ferahnâklı, dügâhta perdesinde de uşşaklı, kürdilî ve hicazlı kalıplardır. Diğer taraftan çârgâh çeşnişiyile asma karar yapılan acem-aşiran perdesinin de bu makam için ayrı bir önemi

vardır. Çünkü bu perdedeki belirgin kararlar ve dolayısıyla acem-aşiran dizisinin varlığı ferahfezâ makamını sultânîyegâh makamından ayıran özelliklerdendir.

Ferahfezâ makamına örnek olarak Zeki Mehmed Ağa ve Tanbüri Cemil Bey'in muhammes usulündeki peşrevleri, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin Mevlî âyiniyle firengî fer' usulünde, "Ey kaşı keman tîr-i müjen cânıma geçti" mısraı ile başlayan ikinci bestesi, Mehmet Râkım Elkutlu'nun, "Nâzında senin özlediğim eski cefâ yok" mısraı ile başlayan semâisi ve Şehzâde Seyfeddin Efendi'nin düyek usulünde, "Halâs et kalbimiz hubb-i sivâdan" mısraı ile başlayan ilâhisi verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik ü Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1, vr. 23^a; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 189-192; IV, 241; İbnü-lemin, *Hoş Sadâ*, s. 148-150; Özkan, *TMNC*, s. 524-529; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 79-80; Arel, *Türk Musikisi*, s. 141-143.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

FERAHNÂK

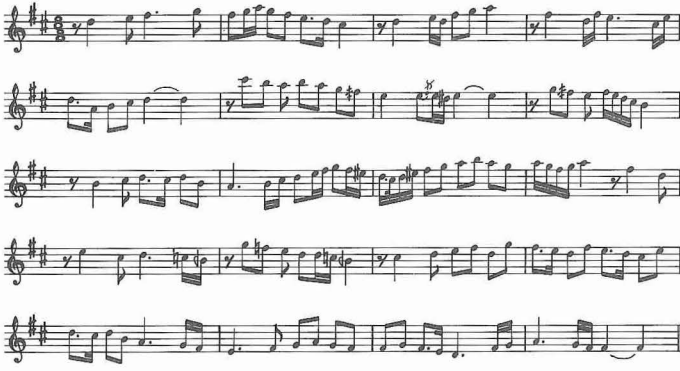
(فرحناك)

Türk mûsikisinde
bir birleşik makam.

Dizisini ilk defa ünlü mûsiki bilgini Abdülkâdir-i Merâgî'nin tertip ederek kullandığı bu makam çok sonraları mûsikîşinas Şâkir Ağa tarafından adlandırılarak belirlenmiş ve ilk örneklerini de Şâkir Ağa ile Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi vermiştir. Dizisi nevâda rast beşlisinin, nîm hicazda hicaz dörtlüsünün, segâhta ferahnâk ve dügâhta rast beşlisinin, ırakta yani yerinde ferahnâk beşlisinin birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir.

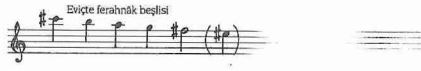
Nota yazımında donanımına fa ve do bakiye diyezleri yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni, portenin 1. çizgisindeki bakiye diyezli mi (acem-aşiran) perdesidir. Makamın güçlüsü, üzerinde rast çeşnişiyile yarım karar yapılan nevâ perdesidir. Ancak bazı bestekârların bu çok renkli ma-

Ferahnâk
dizileri

Ferahnâk seyri

kamı daha parlak bir hale koymak için eserlerinde güçlü olarak eviç perdesini kullandıkları görülmektedir. Bu durumda tabii olarak tiz durak eviç perdesi üzerinde bir seyir alanına ihtiyaç doğmaktadır. Bunu sağlamak için de durak perdesindeki ferahnâk beşlisi simetrik olarak tiz durak eviç perdesi üzerine göçürülür. Ancak bu tarz ferahnâk eserlerin eviç makamına benzemesi ihtimali fazla olacağından bakiye diyezli mi acem perdesinde fazla ısrar edilmeksizin orta bölgedeki çeşnilere geçilmeli ve hemen hüseyinî perdesiyle nevâda rast çeşnisi gösterilmelidir. İnci bir seyir takip eden makamın durağı irak perdesidir.

Ferahnâk makamında yukarıda zikredilen yarım kararlar dışında ayrıca hüseyinîde büselikli, nîm hicazda hicazlı, se-gâhta ferahnâklı (bazan eksik ferahnâklı), büselikte uşşak-nişâbur veya acemli hüseyinî dizisiyle, dügâhta ve yegâhta da rastlı asma kararlar yapılır. Burada makamın içinde, yegâh ve dügâh perdelelerinde olmak üzere iki rast dizisinin oluştuğu dikkati çekmektedir (bunlardan dügâhtakini "yaklaşık rast dizisi" olarak nitelendirmek mümkündür).

Yegâhta bu rast dizisi ve dügâhtaki dizinin üst bölgesi olan nevâdaki rast beşlisi sebebiyle bazı eski nazariyat kitaplarında ferahnâk makamı, "yegâh makamının icrasından sonra irak perdesinde karar vermek" şeklinde tarif edilmiş-

se de bu makam, yegâha bağlı olmayan ve değişik çeşnileri içeren başlı başına bir makamdır. Ayrıca yegâh makamında, dügâh üzerinde uşşak çeşnisi esas olduğu halde ferahnâk makamında bu perde üzerinde makamın karakteristiği olan rast çeşnisi yer alır.

Ferahnâk makamına örnek olarak Rifat Bey'in Mevlevî âyini, Zeki Mehmed Ağa'nın zencir usulündeki peşrevi, Şakir Ağa'nın ağır çember usulünde, "Meyl eder bu hüsn ile kim görse ey gül-fem seni" mısraı ile başlayan birinci bestesiyle ağır düyek usulünde, "Bir kerre bakmadın dil-zârın figânına" mısraı ile başlayan şarkısı, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin zencir usulünde, "Figân eder yine bülbül bahâr görmüştür" mısraı ile başlayan ikinci bestesi, Zekâî Dede'nin devr-i revân usulünde, "Ol kadar mukbil-i mahbûb-i Hudâ'sın ki seni" mısraı ile başlayan ilâhisi verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 39, 133-135; IV, 234-235; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 142-145; Özkan, *TMNİ*, s. 477-482; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 77, 83; Arel, *Türk Musikisi*, s. 197-198.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

FERAHNÂME

(فرحنامه)

XIV. yüzyıl şairi Kemaloğlu'nun Süleyman Peygamber'in devleri cezalandırışı vak'ası etrafında gelişen olağan üstü maceraları hikâye eden mesnevisi.

Kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmayan Kemaloğlu'nun bir adının İsmâil olduğu ve eserini yazdığı sıralarda Trablusşam'da yaşadığı doğrudan doğruya eserinden öğrenilmektedir. Ayrıca eserini nasıl hazırladığını anlatırken verdiği bilgilerden kitap tercüme edecek kadar Arapça'ya vâkif olduğu, Farsça'yı da bildiği, aynı za-

manda medrese tahsilinin vereceği seviyede bir kültüre sahip bulunduğu anlaşılmaktadır.

Telifi 789 Ramazanında (Eylül 1387) tamamlanarak Mısır Memlûkleri adına Şam'da hüküm süren Mîr Gazî'ye ithaf edilen *Ferahnâme*, Türk edebiyatında aynı adı taşıyan eserlerden zamanımıza gelebilmiş olanlarının en eskisidir. Âşık Çelebi ile Kâtib Çelebi eseri Şeyhoğlu'na ait göstermişlerdir. İçinden bir örnek olmak üzere Âşık Çelebi'nin Şeyhoğlu'na (*Meşâirü's-suarâ*, vr. 20^a), Âlî Mustafa Efendi'nin de *Ferahnâme* sahibi olarak zikrettiği Ahmed-i Dâî'ye (*Künhü'l-ahbâr*, V, 130) mal ettiği, "Eğer elden gelen dilden geleydi / Gedâlar kalmaya sultân olaydı" beytinin Kemaloğlu'nun eserinde aynen yer alması, bu mesnevinin gerçek müellifinin Kemaloğlu olduğunu ortaya koymaktadır. M. Fuad Köprülü eserin elindeki eski bir nüshasına dayanarak bu hususu tesbit etmiştir (*TM*, II, 492-493). Bunun farkında olmayan Gibb, adı geçen eski kaynaklardaki hatalı bilgileri aynen tekrarlamıştır (*HOP*, I, 256). Kemaloğlu'nun eserinden kırk yıl sonra XV. yüzyıl divan şairi Hatiboğlu da *Ferahnâme* adıyla, fakat Kemaloğlu'nunkinden bambaşka konuda bir mesnevi telif etmiştir.

Kemaloğlu kitabında hikâye ettiği konunun o zaman halk arasında yaygın olduğunu, onu Halil isminde bir arkadaşının kendisine verdiği Arapça mensur bir eserden bazı ilâvelerle manzum olarak Türkçe'ye çevirdiğini söylemektedir. İfadeşinden anlaşıldığı üzere daha önce bu hikâye Farsça ve Türkçe'de de yazılmış, kendisi bunları görmüş ve onlardan faydalanmıştır. Kemaloğlu daha önce yapılmış manzum Türkçe bir tercümeden de söz ederek onun vezin ve kafiye bakımından kusurlu olduğu için okunmasından zevk alınabilecek bir değerde bulunmadığını belirtmektedir. Eserini Arapça, Farsça ve Türkçe'yi sayarak "üç dilden çıkardığını" söylemesi faydalandığı kaynaklar arasında Farsça'sının da yer aldığını göstermektedir.

Ferahnâme aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmıştır. Kemaloğlu mesnevisinin 3030 beyit olduğunu söylemekteyse de metnin nüshalar arasında karşılaştırmalı şekilde tesisinde mısra sayısı 3125'e çıkmaktadır. Mesnevide zaman zaman gazel şeklinde ve değişik vezinlerde parçalar da yer almaktadır.

Eserin baş tarafında bir tevhid ile Hz. Muhammed ve dört halifenin methedildiği bir parçadan sonra gelen "Nasihat-i